

Guldet släpper inte greppet om vårt begär

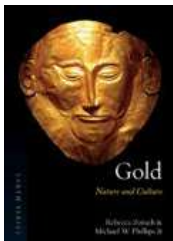
Visste du att din guldring kan innehålla rester av skatter som rövades från aztekriket? För samtidigt som fascinationen för guld har visat sig vara märkvärdigt konstant genom historien är metallen också en av de mest återvunna, enligt en ny bok om råvaran som just nu handlas för rekordpriser.

Den som till äventyrs följer utvecklingen på råvarumarknaderna har under sommaren kunnat åse hur priset på den äldste av naturens skatter – guld – letat sig upp på rekordnivåer. I augusti passerade spotpriset på guld för första gången drömgränsen 2000 dollar per "uns" (31 gram), vilket innebär att den som vill införskaffa en guldtacka med normalvikten 12,5 kg nu får punga ut med nästan sju miljoner kronor.

Marknadsanalytikerna är snabba med att förklara den oväntade prisuppgången. Den har med coronakrisen att göra, menar de, och betonar att guld inte är som andra råvaror. Det är en "placering" som investerare tyr sig till i orostider. Guldtackorna utgör en "säker hamn" för kapitalet när stormen nalkas. Och när det blir trångt i hamnen stiger priset.

Men varför har just guldet kommit att axla denna roll? Vad är det som gör just denna råvara så speciell? Och hur kan investerarna vara så bergsäkra på att guldet inte en dag kommer att uppfattas som värdelöst? Det kan marknadens analytiker inte riktigt förklara. För att komma underfund med det får vi i stället rådfråga andra experter: fysiker och kemister, konst- och religionsvetare, arkeologer och historiker. Vi måste sätta oss in i hur människans fascination för guldet har vuxit fram genom årtusendena.

Bulgariens Svartahavskust är en bra plats att börja. Där ligger hamnstaden Varna, känd för sina omfattande romerska fornlämningar. Dessa är dock av ungt datum jämfört med det märkliga fynd som traktorföraren Rajtjo Marinov gjorde i stadens utkant en höstdag 1972. Marinov var i färd med att gräva ett dike när han plötsligt fick se några underliga, smutsiga metallföremål som glimmade nere i marken. När han borstade bort smutsen häpnade han: det var ju rent guld! Marinov hade, visade det sig, upptäckt ett stort förhistoriskt gravfält, som efter närmare analys kunde dateras till mellan 4600 och 4200 f Kr. Fyndet utgör än i dag världens äldsta kända gulds katt.

Otaliga guldföremål, många outhärligt vackra, påträffades i Varnas gravar. De hade använts för att utsmycka de döda. Gyllene bröstplåtar, armband, fingerringar, örhängaren, pärlor, knappar och diadem vilade ännu på de livlösa skeletten. Denna bjärta kontrast mellan död, förruttnelse och skimrande metall är av central betydelse i guldets historia, läser jag i Rebecca Zorachs och Michael W. Phillips insiktsfulla bok "Gold: Nature and Culture" (Reaktion Books). Vår fascination för guldet har nämligen inte bara att göra med dess inneboende skönhet. Snarare är det guldets symboliska och andliga egenskaper som förklarar varför civilisationer världen över hänförs av det. Dess färg och lyster, dess märkvärdiga glimmande och i synnerhet dess hållbarhet har genom åren fått uttrycka drömmar om renhet, perfektion och oförstörbarhet. Naturforskarna lär oss att guld har en atomär profil och molekylär struktur som gör att det inte rostar eller mattas. Den egenskapen har kulturhistoriskt förts över på djuplodande filosofiska och religiösa tankegångar om det eviga, det som består, det som aldrig dör. Någonstans där anar vi varför Varnaborna smyckade sina döda med guld.

Egyptiska guldsmeder utvecklade tekniskt avancerade metoder för att rena guldet, härda det, dra ut det i trådar och sammanfoga guldföremål genom lödning. Detta metallurgiska kunnande fördes så småningom över till det kristna Europa. Efter den romerske kejsaren Konstantins konvertering till kristendomen år 312 började romarna förgylla sina kyrkor, särskilt genom de många bländande mosaiker som vi ännu kan ta del av på platser som Istanbul och Ravenna.

Under medeltiden blev det populärt att förgylla påkostade utgåvor av den heliga skrift. Reliker förvarades ofta i sirligt utsmyckade guldskrin. Bibelns uttolkare gjorde sitt bästa för att betona att guld i dessa sammanhang inte symboliserade lyx, utan moralisk överlägsenhet. Men både kristna och muslimska teologer hade överlag ett motsägelsefullt för-

hållande till guld. Utnyttjandet av – och begäret efter – den himmelska, oförstörbara metallen befanns gå på tvärs mot fundamentala kristna och muslimska påbud om ett enkelt, asketiskt jordeliv utan onödigt överflöd.

Guldets resistens mot korrosion och denna motståndskrafts etiska och andliga implikationer låg även bakom dess intåg på det finansiella området. Metallen som behöll sin glans kom att symbolisera det som inte lät sig korrumpas. Guldet kom på så sätt att figurera i otaliga sammanhang där löften, tillit och förtroende

Dess färg och lyster, dess märkvärdiga glimmande och i synnerhet dess hållbarhet har genom åren fått uttrycka drömmar om renhet, perfektion och oförstörbarhet.

var A och O. Så kallade "signetringar" av guld fungerade som id-handlingar i många kulturer. Överenskommelser om äktenskap ingicks genom utväxling av gyllene förlovningsringar. Och när den högmogade kung Krösus på 500-talet f Kr uppfann guldmynnet som betalningsmedel gick staten i god för myntens värde – oavsett deras faktiska vikt i guld.

På 1800-talet valde Storbritannien att koppla värdet på både mynt och papperspengar till en noggrant specificerad mängd guld. Denna "guldstandard" syftade till att stärka förtroendet för valutan. En bieffekt, då fler länder am-

→ SvD.se

Det svarta guldet

PREMIUM

Läs även Per Högselius dubbelstreckare om oljans natur- och kulturhistoria (30/6 & 1/7 2019).

SvD.se/
understrecket

made systemet, blev att världens valutor blev växlingsbara på ett förutsägbart sätt. Det skapade en känsla av trygghet i världsekonomin och guldstandarden kom på så sätt att stimulera den snabba globaliseringen kring sekelskiftet.

Systemet kollapsade i samband med första världskriget. Ett försök att återuppliva det gjordes 1944 genom Bretton Woods-avtalet, som knöt en mängd valutor till varandra enligt fasta växelkurser. Dollarn blev den viktigaste valutan. Den fick som enda valuta ett fast värde gentemot guldet: ett uns motsvarade 35 dollar. Men snart cirkulerade betydligt fler dollar i världsekonomin än vad det fanns täckning för i USA:s guldreserv. Bretton Woods förlorade därmed i trovärdighet och 1971 meddelade president Nixon att USA lämnade systemet.

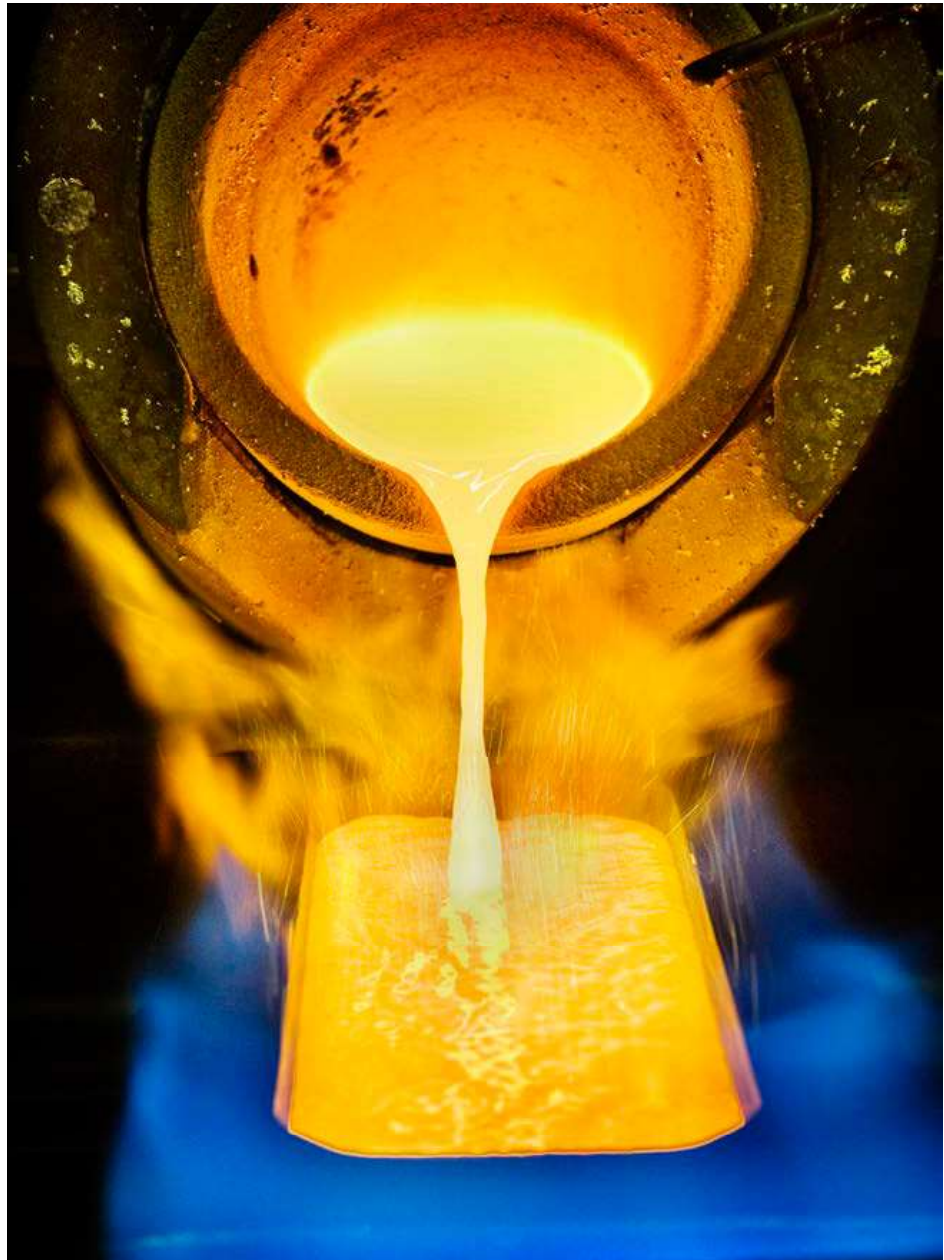
Alltsedan dess har världens centralbanker undvikit att garantera värdet på sina valutor genom att koppla det till en viss mängd guld. Istället får valutorna "flyta". Men det omvända gäller också: guldpriset flyter fritt. Precis som åtskilliga valutor genom åren förvandlats till "skräpvalutor" skulle guldet i teorin kunna förvandlas till en "skräpmetall".

Mot ett sådant scenario talar inte bara det faktum att guldet har behållit sin enorma popularitet i utsmyckningssammanhang, utan också att det numera används i många praktiska och industriella kontexter. Guldets ypperliga elektriska egenskaper, i kombination med dess resistens mot korrosion, har gjort det oundgängligt inom elektroniken. I tekniska artefakter som under inga omständigheter får falla – jetmotorer, rymdskepp, superdatorer, kärnvapen och mycket annat – har det varit självklart att använda sig av guld som elektrisk ledare. Mer förvånande, med tanke på det höga guldpriset, är att guld används i vanliga persondatorer, mobiltelefoner, USB-kablar och annan vardagselektronik. En smartphone innehåller runt 50 mg guld, en volym som med marknadspriset 2000 dollar per uns kostar mobiltillverkarna runt 3 dollar.

Ett flertal metoder, somliga mer radikala än andra, har genom åren tillämpats för att skaffa fram guld. För alkemisterna framställdes guld bäst på konstgjord väg. För handelsfolk och erövrare var det en produkt man kunde komma över i främmande länder. Guldet som cirkulerade i medeltidens Europa, skriver Zorach och Phillips, härrörde i stor utsträckning från Mali och Ghana, varifrån det anlände via Sahara och Arabvärldens livliga handelsvägar. På 1400-talet blev Västafrikas mytomspunna guld en stark drivkraft för portugiserna, med Henrik Sjöfararen i spetsen, att ge sig ut på upptäcktsfärder söderut. Något senare sökte sig européerna över Atlanten i samma syfte. Där lade conquistadorer som Francisco Pizarro beslag på inka- och aztekrikenas enorma guldsatser, som skeppades över till Europa och – utan en tanke på deras konstnärliga värde – smältes ned.

Men till syvende och sist är guld en naturresurs, som måste vaskas fram ur flodavlagringar eller grävas upp ur berg. Storskaliga guldgruvor var i drift redan i det gamla Egypten, där hundraåtals slavar bearbetade det guldförande berget. Även romarna anlade en mängd gruvor, ofta i avlägsna trakter av kejsardömet som Dolaucothi i Wales, Baia Mare i Rumänien och Las Médulas i Spanien. Indien var en annan region där flera guldgruvor tidigt var i drift.

Det moderna genombrottet för guldgrävandet avtecknade sig på 1800-talet och gruvorna låg då, precis som på Roms tid, nästan uteslutande i koloniala regioner. Guldgruvarna i

En 12 kg stor guld-tacka under gjutning i Bolidens smältverk i Skellefteå.

Foto: Magnus Hjalmarson Neideman

Kalifornien och Klondike i Nordamerika, Victoria och New South Wales i Australien och Witwatersrand i Sydafrika stöpte om världens guldutvinning i grunden. De kom också att förändra rushregionerna till oigenkänlighet. Guldet drev migrationsflöden, manade fram kolonialt våld och finansierade regioners urbana och industriella utveckling.

Dessvärre är guldutvinning även förenat med omfattande miljöförstöring. Under den kaliforniska guldgrushen användes 36 000 ton kvicksilver för att lättare få loss guldet ur avlagringar och stenar. I vår egen tid dominerar den kritiserade cyanidprocessen. Ett grundproblem är att guldkoncentrationen oftast är så låg att väldiga mängder grus och sten måste bearbetas för att man ska komma åt metallen. Den som på sitt finger bär en guldring kan begrundat det faktum att dess framställning uppskattningsvis genererat 20 ton avfallsprodukter.

Å andra sidan har guldets sällsynthet stimulerat en omfattande återvinning. En stor del av det guld som nu cirkulerar är därför av gammalt datum. "Återvinning" för numera tanken till det guld som finns inbakat i kasserad elektronik, men en äldre tradition av att smälta ned diverse konstföremål lever också kvar. Därför finns det en viss chans att guldet i din vigselring – liksom det i din smartphone – ursprungligen grävts upp av slavar i det forna Egypten, präglats till mynt av kung Krösus eller rövats bort av spanska conquistadorer.

Per Högselius

Per Högselius
Historiker och författare
understreckt@svd.se